

YURIDIK TERMINOLOGIYA: INTELLEKTUAL MULK HUQUQLARINI MUHOFAZA QILISH VA HIMOYA QILISH FARQLARI

Qarshiyeva Uljonoy Shokir qizi

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti,

Xalqaro biznes huquqi fakulteti magistranti

E-mail: ukarshieva1625@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada intellektual mulk huquqlarini muhofaza va himoya qilishning o'zaro farqlari atroflicha tahlil qilinib, nazariy asoslar o'rganiladi hamda ushbu huquqlarni muhofaza va himoya qilish asoslari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: intellektual mulk, intellektual mulk huquqlarini muhofaza qilish, intellektual mulk huquqlarini himoya qilish, yaratilganlik fakti, muhofaza yorlig'i, himoya choralari, subyektiv huquqlar, mualliflik huquqi.

Yuridik terminologiya ba'zi hollarda umumiy fanda qo'llaniluvchi atamalar xususiyatlardan farqlanishi mumkin. Ushbu vaziyatda atamalarning qo'llanilish o'rniga qarab to'g'ri foydalanish yuristning yoki bu borada ish olib borayotgan tilshunosning kasbiy malakasiga bog'liq bo'ladi. Intellektual mulk sohasida yuridik atamalardan to'g'ri foydalanishning eng muhim jihati huquqlarning bajarilishi va himoya qilinishidir.

Huquqlarning himoya qilinishi va muhofaza qilinishi nafaqat intellektual mulk sohasida balki boshqa ko'plab huquq sohaslarida ham uchraydi. Shuningdek ba'zida bir ba'zida esa ikki xil tushunchani ifodalaydi va buni quyidagi tahlil asosida ko'rishimiz mumkin.

Intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlarini huquqiy muhofaza qilish O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 1032-moddasida keltirilgan bo'lib unda shunday deyiladi: "Intellektual mulk obyektlarini huquqiy muhofaza qilish ularning yaratilganligi tufayli yoxud ushbu Kodeksda yoki boshqa qonunlarda nazarda tutilgan hollarda va tartibda vakolat berilgan davlat organi tomonidan huquqiy muhofaza berilishi natijasida yuzaga keladi.

Oshkor etilmagan axborotga huquqiy muhofaza berish shartlari qonun bilan belgilanadi"¹. Ushbu moddadan anglashiladiki, intellektual obyektlariga muhofaza berish ikki xil asosda vujudga keladi:

1. Yaratilganligi asosida
2. Qonunda ko'rsatilgan shaklda vakolatli organ tomonidan muhofaza berilishi natijasida.

¹ <https://lex.uz/docs/-111189#-150418>

Muhofaza qilish o'z o'zidan intellektual mulk obyektlariga nisbatan yuzaga kelavermaydi, balki shu obyektlarni yaratgan shaxslarning huquqlari muhofaza qilinadi. O.Oqyulov intellektual mulk huquqlarini muhofaza qilishga quyidagi ta'rifni beradi: "Intellektual mulk obyektlarini huquqiy muhofaza qilish deganda bu obyektlarga nisbatan subyektiv huquqlar sohibi huquqlarining huquqiy jihatdan qo'riqlashini vujudga keltirish asoslari tushuniladi"².

Fuqarolik Kodeksi 1032-moddasi sharhida esa "Intellektual mulk obyektlarini huquqiy muhofaza qilish deganda huquq egalari sub'ektiv huquqlarini huquqiy himoya qilish tushuniladi"³ deb keltirilgan.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytadigan bo'lsak, intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlarni muhofaza qilish ushbu huquq egalarning huquqlari muhofazasini avvaldan yaratishdir. Masalan, fan, adabiyot, san'at asarlari, EHM uchun dasturlar va ma'lumotlar bazalari, integral mikrosxemalar topologiyalari eshittirish tashkilotlarining ijrolari, fonogrammalari, eshittirish va ko'rsatuvlari yaratilish fakti bilan muhofaza qilinsa, ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari, seleksiya yutuqlari, tovar belgilari, tovarni kelib chiqish joyi nomining muhofaza ostiga olinishi vakolatli organ tomonidan muhofaza yorlig'i, patent yoki guvohnoma, berish orqali amalga oshiriladi.

Intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlarni himoya qilish usullari Fuqarolik Kodeksining 1040-moddasida keltirilgan. Unga ko'ra intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlar fuqarolik huquqlarini himoyalashning umumiy asoslari orqali, shuningdek, Kodeksda keltirilgan maxsus usullar, jumladan, mutlaq huquqlar qaysi moddiy obyektlar yordamida buzilgan bo'lsa, o'sha moddiy obyektlarni hamda bunday buzish natijasida yaratilgan moddiy obyektlarni olib qo'yish orqali, yo'l qo'yilgan buzish haqidagi ma'lumotni majburiy suratda e'lon qilib, unga buzilgan huquq kimga tegishliligi to'g'risidagi ma'lumotlarni kiritish orqali hamda qonunda nazarda tutilgan boshqa usullarda himoya qilinishi mumkin.⁴

Qonunda nazarda tutilgan usullar deyilganda intellektual mulk bilan bog'liq munosabatlarni tartibga soluvchi alohida qonunlar nazarda tutilgan, chunki ularda Kodeksda keltirilgandan boshqa maxsus himoya choralari mavjud bo'lishi mumkin. Misol uchun O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni 65-moddasida mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni himoya qilish chorasi sifatida "zararlar yetkazilishi faktidan qat'i nazar, huquqbuzarlikning xususiyati va huquqbuzarning aybi darajasidan kelib chiqib ish muomalasi odatlarini hisobga olgan holda zarar qoplanishi o'rniga bazaviy hisoblash miqdorining yigirma

² INTELLEKTUAL MULK HUQUQI. I.M.Mo'minov nomidagi Falsafa va huquq instituti. Toshkent, 2005 yil.

³ O'zbekiston Respublikasining fuqarolik kodeksiga sharh: Ilmiy sharhlar. T 3./O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. — Toshkent: Baktria press, 2013.

⁴ <https://lex.uz/docs/-111189#-150418>

baravaridan ming baravarigacha miqdorda to'lanishi lozim bo'lgan tovonni to'lash"⁵ ni talab qilish keltirilgan. Bunday choralar Qonunda keltirilgan obyektlar uchun individualdir.

Agar huquq buzilishi shartnomalarda kelib chiqadigan bo'lsa, majburiyatlarni bajarmaslikka oid normalar ham qo'llanilishi hamda shartnomada ko'rsatilgan himoya choralari amal qilishi mumkin.

Ushbu modda tahlilidan intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlarni himoya qilish intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlar buzilishidan keyin amalga oshiriladi degan fikrga kelish mumkin.

Demak, intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlarni himoya qilish va muhofaza qilishni solishtiradigan bo'lsak quyidagi ikki yirik farqni ko'rishimiz mumkin:

1. Muhofaza qilish huquq buzilishidan oldin mavjud, huquqlar buzilgach esa, shu muhofazalanayotgan huquqlarni himoya qilish zarurati tug'iladi.

2. Intellektual mulk obyektlarining muhofazasi orqali ularga bo'lgan huquqlar yuzaga keladi, himoya qilish bilan esa intellektual mulk huquqi egalarining huquqlari tiklanadi.

Intellektual mulk huquqlarini muhofaza qilish bu huquqqa egalik tartibini o'rnatish, himoya qilish esa huquq buzilishini oldini olish maqsadida oldindan choralar belgilash va huquq buzilishi fakti yuzaga kelganda ushbu choralarni qo'llashdir.

Xulosa qilib aytganda, intellektual mulk sohasidagi ushbu huquqiy atamalardan to'g'ri foydalanish huquqlarning qonuniy yuzaga chiqishi, buzilishlardan himoyalanganligi, noaniqlikdan xoli bo'lishi, kelishuvlarda saqlanishi va xalqaro miqyosda e'tirof etilishini ta'minlash uchun juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi;
2. O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni;
3. O.Oqyulov.INTELLEKTUAL MULK HUQUQLI. I.M.Mo'minov nomidagi Falsafa va huquq instituti. Toshkent, 2005 yil;
4. O'zbekiston Respublikasining fuqarolik kodeksiga sharh: Ilmiy sharhlar. T 3./O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. — Toshkent: Baktria press, 2013.
5. www.lex.uz

⁵ <https://lex.uz/ru/docs/-1022944#-1023439>